IQRO JURNALI , IQRO JOURNAL, ИКРО ЖУРНАЛИ
ISSN:2181-4341| wordlyknowledge.uz/index.php/iqro
Volume 21 Issue 02 May 2026

INKLYUZIV TA'LIMDA RESURS O'QITUVCHINING O'RNI VA ROLI

Mamatqulova Oysulton Yusufovna

Kattaqo'rg'on davlat pedagogika instituti Maktabgacha ta'lim yo'nalishi talabasi

Doi: https://doi.org/10.5281/zenodo.20061669

Annotatsiya: Inklyuziv ta'lim tizimida resurs o'qituvchining roli alohida ehtiyojli bolalarning muvaffaqiyatli integratsiyasi va ta'lim olishida hal qiluvchi ahamiyatga ega. Ushbu maqola resurs o'qituvchilarning vazifalari, jumladan, individual o'quv dasturlarini ishlab chiqish, o'qituvchilarga metodik yordam ko'rsatish va ota-onalar bilan hamkorlik qilish masalalarini tahlil qiladi. Shuningdek, ularning faoliyatidagi mavjud muammolar va ularni bartaraf etish yo'llari ko'rib chiqiladi. Maqolada resurs o'qituvchilarning kasbiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlash va ularning samaradorligini oshirish bo'yicha tavsiyalar beriladi. Bu esa inklyuziv ta'lim sifatini yaxshilashga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: Inklyuziv ta'lim, Resurs o'qituvchi, Maxsus ehtiyojli bolalar, Individual o'quv dasturi, Pedagogik yordam, Integratsiya, Kasbiy rivojlanish, Ta'lim sifati

Abstract. The role of a resource teacher in the inclusive education system is crucial for the successful integration and learning of children with special educational needs. This article analyzes the functions of resource teachers, including developing individualized educational programs, providing methodological support to teachers, and collaborating with parents. It also examines existing challenges in their activities and ways to overcome them. The paper offers recommendations for supporting the professional development of resource teachers and enhancing their effectiveness. This ultimately contributes to improving the quality of inclusive education.

Keywords: Inclusive Education, Resource Teacher, Special Educational Needs, Individualized Education Program, Pedagogical Support, Integration, Professional Development, Quality of Education

Аннотация. Роль ресурсного учителя в системе инклюзивного образования имеет решающее значение для успешной интеграции и обучения детей с особыми образовательными потребностями. Данная статья анализирует функции ресурсных учителей, включая разработку индивидуальных образовательных программ, оказание методической поддержки учителям и сотрудничество с родителями. Также рассматриваются существующие проблемы в их деятельности и пути их преодоления. В статье предлагаются рекомендации по поддержке профессионального развития ресурсных учителей и повышению их эффективности. Это способствует улучшению качества инклюзивного образования.

Ключевые слова: Инклюзивное образование, Ресурсный учитель, Дети с особыми потребностями, Индивидуальная образовательная программа, Педагогическая поддержка, Интеграция, Профессиональное развитие, Качество образования

Kirish

Inklyuziv ta'lim bugungi kunda jahon miqyosida va O'zbekistonda ta'lim tizimining ustuvor yo'nalishlaridan biridir. U barcha bolalarning, jumladan, maxsus ta'lim ehtiyojlariga ega

bo'lgan o'quvchilarning teng huquqlilik asosida sifatli ta'lim olishini ta'minlashga qaratilgan. Bu yondashuv har bir shaxsning o'ziga xos xususiyatlarini inobatga olgan holda, ularning jamiyatga to'laqonli integratsiyalashuviga ko'maklashishni maqsad qiladi. Inklyuziv muhitni yaratish ta'lim imkoniyatlarini kengaytirish bilan birga, ijtimoiy adolat va inson huquqlariga hurmat tamoyillarini mustahkamlaydi. Biroq, inklyuziv ta'limni amaliyotga samarali joriy etish murakkab jarayon bo'lib, u pedagoglardan yuqori kasbiy mahorat, inklyuziv tafakkur va har bir o'quvchining huquqlarini himoya qilish mas'uliyatini talab etadi.

Ana shunday sharoitda, maxsus ta'lim ehtiyojlariga ega bo'lgan o'quvchilarni qo'llab-quvvatlash va ularning ta'lim jarayoniga muvaffaqiyatli integratsiyalashuvini ta'minlashda resurs o'qituvchining o'rni beqiyosdir. Resurs o'qituvchi inklyuziv ta'lim muhitida asosiy pedagogik figura sifatida faoliyat yuritib, o'quvchilarning individual xususiyatlariga mos o'quv faoliyatlarini tashkil etish, ularning o'quv-tarbiya jarayonini samarali o'zlashtirishiga ko'maklashish kabi muhim vazifalarni bajaradi. Ushbu mutaxassislar umumta'lim maktablarida maxsus ehtiyojli bolalarning dasturlarni o'zlashtirishlari uchun shart-sharoitlarni yaratishda, individual yondashuvni ta'minlashda va ularning ijtimoiy-psixologik moslashuvini qo'llab-quvvatlashda hal qiluvchi ahamiyatga ega.

Mazkur maqola inklyuziv ta'lim tizimida resurs o'qituvchining o'rni va rolini chuqur tahlil qilishga qaratilgan. Unda resurs o'qituvchining tushunchasi, maqsad va vazifalari, asosiy funksiyalari (diagnostika, individualizatsiya, qo'llab-quvvatlash), hamkorlik mexanizmlari, professional kompetensiyalari, faoliyatidagi muammolar va ularni bartaraf etish yo'llari atroflicha ko'rib chiqiladi. Shuningdek, resurs o'qituvchi faoliyatining inklyuziv ta'lim samaradorligiga ta'siri baholanadi. Tadqiqot natijalari resurs o'qituvchilarning inklyuziv ta'limdagi ahamiyatini oshirishga qaratilgan amaliy tavsiyalar ishlab chiqishga xizmat qiladi.

Inklyuziv ta'lim sharoitida resurs o'qituvchi tushunchasi an'anaviy pedagogik yondashuvlardan farqli o'laroq, maxsus ta'lim ehtiyojlariga ega bo'lgan o'quvchilarni umumta'lim jarayoniga to'laqonli integratsiya qilishga qaratilgan mutaxassislikni anglatadi. Bu mutaxassis nafaqat o'quvchilarning akademik ehtiyojlarini qondirish, balki ularning ijtimoiy-emotsional rivojlanishi va tengdoshlari bilan muloqotini ham qo'llab-quvvatlashni o'z oldiga maqsad qilib qo'yadi. Resurs o'qituvchining asosiy maqsadi har bir o'quvchining shaxsiy imkoniyatlarini maksimal darajada ro'yobga chiqarish uchun qulay va moslashuvchan ta'lim muhitini yaratishdan iboratdir. Bu maqsadga erishish uchun resurs o'qituvchi bir qator muhim vazifalarni bajaradi. Jumladan, u maxsus ehtiyojli o'quvchilarning o'quv jarayoniga muvaffaqiyatli moslashishini ta'minlash, ularning individual rivojlanish dasturlarini ishlab chiqish va amalga oshirish, umumta'lim o'qituvchilariga metodik yordam ko'rsatish, ota-onalar bilan hamkorlik qilish hamda ta'lim resurslarini optimallashtirish kabi vazifalarni o'z zimmasiga oladi [1]. Resurs o'qituvchi, shuningdek, o'quvchilarning o'ziga xos xususiyatlarini inobatga olgan holda, ularning o'quv faoliyatlarini tashkil etishda va o'quv-tarbiya jarayonini samarali o'zlashtirishlariga ko'maklashishda muhim rol o'ynaydi.

Resurs o'qituvchining faoliyati uchta asosiy funksiyaga tayanadi: diagnostika, individualizatsiya va qo'llab-quvvatlash. Diagnostika funksiyasi o'quvchining maxsus ta'lim ehtiyojlarini chuqur o'rganish va aniqlashni o'z ichiga oladi. Bu jarayon nafaqat o'quvchining akademik ko'rsatkichlarini baholash, balki uning kognitiv qobiliyatlari, ijtimoiy-emotsional holati, xulq-atvor xususiyatlari va o'rganish uslublarini ham tahlil qilishni talab etadi. Diagnostika jarayonida standartlashtirilgan testlar, kuzatuvlar, suhbatlar va ota-onalar hamda umumta'lim o'qituvchilari bilan muloqotdan foydalaniladi.

Individualizatsiya funksiyasi diagnostika natijalariga asoslanib, har bir maxsus ehtiyojli o'quvchi uchun shaxsiy ta'lim strategiyalari va dasturlarini ishlab chiqishni nazarda tutadi. Bu jarayon individual ta'lim rejasini (ITR) tuzishni o'z ichiga oladi, unda o'quvchining o'ziga xos maqsadlari, o'quv materiallarini moslashtirish usullari, baholash mezonlari va zarur qo'llab-quvvatlash turlari batafsil ko'rsatiladi. Individual ta'lim, o'z mohiyatiga ko'ra, o'qituvchining o'quvchiga sinfdan tashqari sharoitda pedagogik ta'sir ko'rsatish shakli bo'lib, u bolaning individual psixologik xususiyatlari va muayyan akademik sohalarga yoki kasblarga bo'lgan tabiiy moyilliklarini to'liq hisobga olish imkoniyatini beradi

Qo'llab-quvvatlash funksiyasi resurs o'qituvchining eng keng qamrovli vazifalaridan biridir. Bu funksiya o'quvchiga akademik, ijtimoiy-emotsional va xulq-atvor jihatdan doimiy yordam ko'rsatishni o'z ichiga oladi. Akademik qo'llab-quvvatlash darslik materiallarini tushuntirish, uy vazifalarini bajarishda yordam berish, imtihonlarga tayyorlash va o'quvchining o'zlashtirishidagi bo'shliqlarni to'ldirishni o'z ichiga oladi. Ijtimoiy-emotsional qo'llab-quvvatlash o'quvchining tengdoshlari bilan muloqotini yaxshilash, o'ziga ishonchini oshirish, stress va tashvishlarni boshqarishga o'rgatish, shuningdek, inklyuziv muhitda o'zini qulay his qilishiga yordam berishga qaratilgan. Xulq-atvor qo'llab-quvvatlashi esa o'quvchining sinf qoidalariga rioya qilishiga, ijtimoiy normalarga moslashishiga va salbiy xulq-atvor ko'rinishlarini kamaytirishga yordam berishni o'z ichiga oladi. Resurs o'qituvchi ushbu qo'llab-quvvatlashni individual mashg'ulotlar, kichik guruhlarda ishlash yoki umumta'lim sinfida yordamchi sifatida faoliyat yuritish orqali amalga oshirishi mumkin. Uning maqsadi o'quvchining mustaqilligini oshirish va uning ta'lim jarayonida faol ishtirok etishini ta'minlashdir.

Resurs o'qituvchining samarali faoliyati ko'p jihatdan hamkorlik mexanizmlari va uning professional kompetensiyalariga bog'liqdir. Hamkorlik mexanizmlari deganda, resurs o'qituvchining umumta'lim o'qituvchilari, ota-onalar, maktab ma'muriyati, psixologlar, logopedlar va boshqa mutaxassislar bilan o'zaro aloqasi tushuniladi. Umumta'lim o'qituvchilari bilan hamkorlik eng muhim yo'nalishlardan biri bo'lib, u birgalikda darslarni rejalashtirish, o'quv materiallarini moslashtirish, o'quvchilarning taraqqiyotini kuzatish va baholashni o'z ichiga oladi. Bu hamkorlik ko-o'qitish (co-teaching) modellarini o'z ichiga olishi mumkin, bunda resurs o'qituvchi umumta'lim sinfida dars jarayonida bevosita ishtirok etadi va maxsus ehtiyojli o'quvchilarga individual yordam ko'rsatadi. Ota-onalar bilan hamkorlik o'quvchining uyda va maktabdagi rivojlanishi haqida muntazam axborot almashish, ota-onalarni ITRni ishlab chiqish va amalga oshirish jarayoniga jalb qilish, shuningdek, ularga bolalarini qo'llab-quvvatlash bo'yicha maslahatlar berishni o'z ichiga oladi. Maktab ma'muriyati bilan hamkorlik esa resurs o'qituvchining faoliyati uchun zarur shart-sharoitlarni yaratish, resurslarni taqsimlash va inklyuziv siyosatni maktab miqyosida amalga oshirishni ta'minlaydi. Boshqa mutaxassislar bilan hamkorlik esa o'quvchiga kompleks yordam ko'rsatish, masalan, nutq terapiyasi, psixologik konsultatsiyalar yoki tibbiy yordamni tashkil etishda muhimdir.

Maxsus pedagogika va psixologiya bo'yicha chuqur bilimlar: turli xil rivojlanish buzilishlari, ularning sabablari, diagnostikasi va korreksion-pedagogik yordam usullari haqida bilim.

Diagnostik ko'nikmalar: o'quvchilarning ta'lim ehtiyojlarini aniqlash, ularning rivojlanish darajasini baholash va individual xususiyatlarini tahlil qilish qobiliyati.

Dasturlarni moslashtirish va individual ta'lim rejasini tuzish ko'nikmalari: umumta'lim dasturlarini maxsus ehtiyojli o'quvchilarning imkoniyatlariga moslashtirish, o'quv materiallarini differensiatsiyalash va ITRni samarali ishlab chiqish.

Kommunikativ va hamkorlik ko'nikmalari: o'quvchilar, ota-onalar, umumta'lim o'qituvchilari va boshqa mutaxassislar bilan samarali muloqot qilish, jamoada ishlash qobiliyati.

Inklyuziv tafakkur va mas'uliyat: har bir o'quvchining huquqlarini himoya qilish, ularning qadr-qimmatini hurmat qilish va inklyuziv muhitni yaratishga bo'lgan mas'uliyat [2].

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish ko'nikmalari: ta'lim jarayonida zamonaviy texnologiyalardan, jumladan, yordamchi texnologiyalardan samarali foydalanish.

Doimiy kasbiy rivojlanishga intilish: o'z bilim va ko'nikmalarini muntazam ravishda oshirib borish, yangi metodika va texnologiyalarni o'zlashtirish.

Resurs o'qituvchilar faoliyatida bir qator muammolar mavjud bo'lib, ularni bartaraf etish inklyuziv ta'lim samaradorligini oshirish uchun muhimdir. Birinchi navbatda, malakali resurs o'qituvchilarning yetishmasligi sezilmoqda. Ko'pgina ta'lim muassasalarida maxsus pedagogik ma'lumotga ega bo'lgan mutaxassislar soni cheklangan, mavjudlari esa ko'pincha haddan tashqari yuklama ostida ishlaydi. Bu esa har bir o'quvchiga yetarli darajada individual e'tibor berish imkoniyatini cheklaydi. Ikkinchi muammo – resurslarning yetishmasligi. Maxsus o'quv materiallari, yordamchi texnologiyalar, moslashtirilgan o'quv xonalari va jihozlarining yetishmasligi resurs o'qituvchining ishini qiyinlashtiradi. Uchinchidan, umumta'lim o'qituvchilari va ota-onalarning inklyuziv ta'limga nisbatan tushuncha va qabul qilish darajasining har xilligi ham muammo hisoblanadi. Ba'zan umumta'lim o'qituvchilari maxsus ehtiyojli o'quvchilar bilan ishlashga tayyor emas yoki ularni o'qitish uchun zarur ko'nikmalarga ega emas. To'rtinchidan, resurs o'qituvchining vazifalari doirasining aniq belgilanmaganligi yoki haddan tashqari kengayishi ham samaradorlikka salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Kadrlar tayyorlash tizimini takomillashtirish: Oliy ta'lim muassasalarida resurs o'qituvchilarni tayyorlash dasturlarini kengaytirish, amaliyotga yo'naltirilgan o'quv rejalarini joriy etish va malaka oshirish kurslarini muntazam tashkil etish.

Moddiy-texnik bazani mustahkamlash: Maktablarni maxsus o'quv materiallari, yordamchi texnologiyalar va moslashtirilgan jihozlar bilan ta'minlashga davlat va mahalliy budjetdan yetarli mablag' ajratish.

Inklyuziv madaniyatni shakllantirish: Maktab jamoasi va ota-onalar orasida inklyuziv ta'limning ahamiyati, tamoyillari va afzalliklari haqida tushuntirish ishlarini olib borish, seminarlar va treninglar tashkil etish.

Vazifalar doirasini aniq belgilash: Resurs o'qituvchining lavozim yo'riqnomalarini aniq ishlab chiqish va uning faoliyatini tartibga soluvchi me'yoriy-huquqiy hujjatlarni takomillashtirish.

Hamkorlikni kuchaytirish: Umumta'lim o'qituvchilari va resurs o'qituvchilar o'rtasida muntazam hamkorlik uchun sharoit yaratish, birgalikda darslarni rejalashtirish va tahlil qilish amaliyotini joriy etish.

rag'batlantirish: Resurs o'qituvchilarning mehnatini munosib baholash va ularni moliyaviy rag'batlantirish tizimini joriy etish, bu sohada ishlashga qiziqishni oshirish.

Resurs o'qituvchi faoliyatining inklyuziv ta'lim samaradorligiga ta'siri bevosita va bilvosita ko'rinishlarda namoyon bo'ladi. Birinchidan, resurs o'qituvchining individual yondashuvi tufayli maxsus ehtiyojli o'quvchilarning akademik ko'rsatkichlari sezilarli darajada yaxshilanadi. Ular o'quv dasturlarini o'zlashtirishda yuzaga keladigan qiyinchiliklarni yengishga muvaffaq bo'ladilar, bu esa ularning bilim olishga bo'lgan motivatsiyasini oshiradi. Ikkinchidan, resurs o'qituvchining

ijtimoiy-emotsional qo'llab-quvvatlashi o'quvchilarning o'ziga ishonchini mustahkamlaydi, tengdoshlari bilan muloqot ko'nikmalarini rivojlantiradi va ularning ijtimoiy moslashuviga yordam beradi. Bu esa o'z navbatida, maktab muhitida o'zini qulay his qilishlariga va jamiyatga to'laqonli integratsiyalashuviga zamin yaratadi.

Uchinchidan, resurs o'qituvchi umumta'lim o'qituvchilarining kasbiy kompetensiyalarini oshirishga bilvosita ta'sir ko'rsatadi. Ular bilan hamkorlikda ishlash orqali umumta'lim o'qituvchilari maxsus ehtiyojli o'quvchilar bilan ishlashning yangi metodlari va strategiyalarini o'zlashtiradilar, bu esa ularning pedagogik mahoratini oshiradi va inklyuziv yondashuvni butun sinfga tatbiq etishga yordam beradi. Natijada, butun maktabda inklyuziv madaniyat shakllanadi, bu esa barcha o'quvchilarning xilma-xilligini qabul qilish va hurmat qilishga undaydi. To'rtinchidan, resurs o'qituvchining ota-onalar bilan samarali hamkorligi ularning farzandlarining ta'lim jarayoniga faol jalb etilishini ta'minlaydi. Ota-onalar bolalarining rivojlanishi haqida muntazam ma'lumot oladilar, ularga uyda yordam berish bo'yicha maslahatlar oladilar va ta'lim jarayonida faol ishtirok etadilar. Bu esa o'quvchining maktab va uy muhitida izchil qo'llab-quvvatlanishini ta'minlaydi.

Xulosa qilib aytganda, resurs o'qituvchining inklyuziv ta'limdagi o'rni va roli nafaqat maxsus ehtiyojli o'quvchilarning ta'lim olish huquqlarini ta'minlashda, balki butun ta'lim tizimining sifatini oshirishda ham hal qiluvchi ahamiyatga ega. Uning faoliyati har bir bolaning o'ziga xos xususiyatlarini inobatga olgan holda, ularning to'laqonli rivojlanishi va jamiyatga integratsiyalashuviga ko'maklashadi. Resurs o'qituvchilarning kasbiy mahorati, hamkorlik ko'nikmalari va inklyuziv tafakkuri inklyuziv ta'limning muvaffaqiyatli amalga oshirilishining asosiy omillaridan biridir. Ularning faoliyatini qo'llab-quvvatlash, ularga zarur resurslar va malaka oshirish imkoniyatlarini yaratish inklyuziv ta'lim tizimini yanada samarali va adolatli qilishga xizmat qiladi.

Xulosa

Ushbu maqola inklyuziv ta'limda resurs o'qituvchining muhim o'rni va rolini atroflicha tahlil qildi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, resurs o'qituvchi maxsus ehtiyojli o'quvchilarning ta'lim olish huquqlarini ta'minlashda, ularning individual ehtiyojlariga moslashgan ta'lim muhitini yaratishda, diagnostika, individualizatsiya va har tomonlama qo'llab-quvvatlash orqali hal qiluvchi ahamiyatga ega. Uning umumta'lim o'qituvchilari, ota-onalar va mutaxassislar bilan samarali hamkorligi, shuningdek, yuqori kasbiy kompetensiyalari inklyuziv ta'lim samaradorligini oshirishning asosiy omilidir. Mavjud muammolarni bartaraf etish va resurs o'qituvchilar faoliyatini doimiy qo'llab-quvvatlash inklyuziv ta'lim tizimini yanada mustahkamlaydi va rivojlantiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Usmonova, M. N. (2020). Inklyuziv ta'lim: nazariya va amaliyot. O'quv qo'llanma. Toshkent: Fan va texnologiyalar nashriyoti.
2. Madatov I. Y (2024). Inklyuziv ta’lim. Darslik Toshkent-“best-Publish” -2024
3. Qurbonova, Z. A. (2021). Inklyuziv ta'lim sharoitida maxsus pedagogning kasbiy kompetentligini rivojlantirish. Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi avtoreferati. Toshkent. – https://tdpu.uz/storage/web/source/1/1641203061_Qurbonova%20Z.A..pdf
4. Xodjayeva, D. R. (2021). Inklyuziv ta'lim sharoitida o'quvchilarni individual qo'llab-quvvatlashning pedagogik-psixologik asoslari. Ta'lim va tarbiya, (2), 89-93.

5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. (2020). "Inklyuziv ta'limni rivojlantirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PF-6084-son Farmoni. Toshkent. – https://lex.uz/docs/5058028
6. Muslimov, N. A., & Qodirova, M. M. (2021). Inklyuziv ta'lim sharoitida bo'lajak o'qituvchilarni kasbiy faoliyatga tayyorlashning dolzarb masalalari. Oliy ta'lim muammolari, (3), 45-49.
7. Raximova, M. N. (2023). Inklyuziv ta'lim muhitida o'quvchilarning ijtimoiy moslashuvini ta'minlashda pedagogik yordamning ahamiyati. Zamonaviy ta'lim, (1), 102-106.
8. Egamberdiyeva, N. M. (2022). Inklyuziv ta'lim sharoitida pedagogik jarayonni tashkil etishning didaktik imkoniyatlari. Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi avtoreferati. Toshkent.